

Abolíció és halálbüntetés Beccaria gondolkodásában és a prebeccariánus büntetőfilozófiában

Cesare Beccaria (1738–1794) a halálbüntetés máig legnagyobb hatású elvi ellenzője volt. Bár két pragmatikus megfontolása okán (amelyek miatt kivételesen mégis elképzelhetőnek tartotta halálbüntetés kiszabását) nem nevezhetjük őt abszolút abolicionistának, a halálbüntetés (rendes körülmények között történő) eltörlésének, jogrendszerbeli feleslegességének gondolata alapvetően tőle származik. Jelen tanulmány arra vállalkozik, hogy megkísérelje feltárni: vajon Beccaria egy teljesen előzmények nélküli, valódi úttörő volt-e, avagy büntetéstan gondolatainak csírái fellelhetők az eszmetörténet más, korábbi műveiben. (Utóbbiak közül – terjedelmi korlátok miatt – csak a legfontosabbakat mutatjuk be.)¹

Beccaria jog iránti érdeklődését Voltaire írásai keltették fel, aki röpirataiban mutatta be a végtelenül igazságtalan és minden szempontból (de különösen vallásilag) intoleráns francia ítélkezési gyakorlatot (mindazonáltal felfogására a legnagyobb hatása Montesquieu-nek volt).² 1763-ban jelent meg a Voltaire által írt *Értekezés a türelmességről* Jean Calas halála alkalmából (*Traité sur la tolérance à l'occasion de la mort de Jean Calas*), amely megrázó ismertetést nyújt a vallási fanatizmus által átítatott ügyészi és esküdtszéki rendszer működésének veszélyeiről egy konkrét ügy, nevezetesen Marc-Antoine Calas 1761. október 13-áról 14-ére virradó éjszaka történt „meggyilkolása” miatt lefolytatott eljárás és az azt követően meghozott verdikt³ kapcsán. Az ügy „tanulságaival”, a feudális büntető rendszerből

¹ A filozófiatörténet más szerzői halálbüntetéssel kapcsolatos felfogásának bemutatását, valamint az e tanulmányban röviden ismertetett szerzők álláspontjának részletesebb kifejtését lásd: Tóth J. Zoltán: *A halálbüntetés filozófiája és kortárs jogelméleti kérdései*. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2008; illetve Tóth J. Zoltán: *Halálbüntetés pró és kontra*. HVG-ORAC, Budapest, 2012.

² Ez megjelenik többek között az emberekre vonatkozó normák felosztásában, hiszen Beccaria a „politikai elveknek” maga is három forrását (fajtáját) különböztette meg, az isteni, a természeti (értsd: erkölcsi) és az emberi törvényeket, éppúgy, ahogyan Montesquieu. Szinte egy az egyben Montesquieu-től veszi át Beccaria a büntetések arányosságára vonatkozó nézeteket, jelesül hogy különböző fejlettségi fokon álló népeknek különböző mértékben elrettentő büntetésekre van szüksége az emberek bűnözéstől való visszatartásához; hogy a súlyosabb büntetések bevezetése egy kulturált népnél nem vezet eredményre, sőt egyenesen káros hatású, mivel az egyének fokozatosan hozzászoknak a kegyetlen büntetésekhez, így egy idő után már a kerékbetörésnek sem lesz nagyobb elrettentő ereje, mint egykoron például az egyszerű börtönbüntetésnek volt; hogy a kisebb deliktumok ne vonjanak maguk után súlyos szankciókat, mert az inspirációt jelent a bűnözőknek, hiszen ugyanazon jogkövetkezésmennyel számolhatnak, mint ha egy enyhébb vétséget követtek volna csak el (így pont azt érzük el, hogy az elvetemültebb és igazán veszélyes bűnözők nem fognak jobban tartani a törvénytől, mint a jelentéktelen károkat okozó elkövetők). A bűn és a büntetés természete közötti összefüggés kívánalma (vagyis hogy a jogkövetkezésmennyel igazodjon a normasértés jellegéhez) ugyancsak Montesquieu-től ered, és az ő hatására fogalmazta meg Beccaria azt az elképzelést is, hogy a bíraskodást el kell különíteni a törvényhozástól (azaz hogy a bíró pusztán a törvények mechanikus, betű szerinti, tisztán a jogalkotó által lefektetett szöveg alapján történő értelmezését végezze el, egyetlen érdemi feladatának a tényállás megállapítását hagyva).

³ Jean Calas-t, Marc-Antoine apját ebben az ügyben azzal vádolták, hogy megölte fiát azért, hogy az ne térhessen át katolikus hitre. Bár semmilyen konkrét bizonyíték nem szólt ellene, éppen ellenkezőleg, minden számba jöhető tény (a fiú halálának megtörténtét kivéve) az ártatlanságát erősítette (Calas a gyilkosság időpontjában együtt volt feleségével és másik fiával, továbbá egy barátjával és otthoni szolgálójukkal, akik ezt tanúsították, a gyilkosságot tehát nem követhette el, hacsak nem a többiekkel együtt, ám mégis csak őt ítélték halálra; az emberölés elkövetésére, amely szükségképpen dulakodással és felnőtt gyermekének ellenállásával járt volna, korára és egészségi állapotára tekintettel fizikailag képtelen lett volna; ha pedig mégis elbirt volna fiával, a verekedésnek Marc-Antoine testén és ruháján meg kellett volna látszódnia, azonban a fia ruhája nemcsak hogy sértetlen, hanem tiszta és gyűretlen volt; a fiú már korábban is foglalkozott az öngyilkosság gondolatával, ilyen

következő égbekiáltó igazságtalanságokkal való szembesülés volt az, amely Beccariát arra ösztönözte, hogy írja meg értekezését a büntető jogalkotás és ítélkezés reformja érdekében. Ebbe az irányba a végső lökést a milánói Verri testvérek⁴ által adott megbízás adta, akiknek felkérésére készítette el 1764-ben *Dei delitti e delle pene* (Büntett és büntetés)⁵ című esszéjét.

A dolgozat rengeteg reformelképzelést tartalmaz, továbbá modern és felvilágosult jog- és társadalomszemléletet jelenít meg. Így például megfogalmazza a törvény előtti egyenlőség, a *nullum crimen sine lege* és a *nulla poena sine lege* követelményét, illetve a törvényhozó és a végrehajtó hatalom elválasztását. Beccaria törvénytisztelete (ma úgy mondanánk: pozitivistá hitvallása) odáig megy, hogy a bírói törvényértelmezést is elítéli: az ugyanis nem más, mint burkolt törvényhozás, a törvény rendelkezésével ellentétes vagy attól különböző célok érvényre juttatása; ha ugyanis megengednék a bírónak, hogy saját belátása szerint döntsön a különböző ügyekben, akkor lehetővé tennék a bírói önkény érvényesülését. Megfogalmazza továbbá Beccaria az ártatlanság vélelmét; deklarálja a nyilvánosság követelményét.

Beccaria a *ius puniendi*, azaz a büntetés jogalapjának kérdése kapcsán a társadalmi szerződés paradigmáját használja fel, és azt mondja, hogy amikor az emberek biztonságuk érdekében egymással közösségre léptek, akkor – minthogy ésszerűen szabadságuk legkisebb részéről sem mondanak le önként anélkül, hogy azért cserébe valamit ne kapjanak – csak természetes szabadságuk akkora részét adták fel és ruházták át az azzal kapcsolatos jogot az államra, amekkora rész éppen elegendő ahhoz, hogy az állam meg tudja védeni az emberek egyéni szabadságának teljes náluk megmaradó részét. Ennél több hatalma az államnak nem lehet, mert az feladata ellátásához (az emberek szabadságának megvédéséhez) felesleges lenne, ezért nem feltételezhető, hogy az egyének annak gyakorlásához az államnak felhatalmazást adtak. A *ius puniendi* terjedelme egyenlő azon apró szabadságrészek összességével, amelyekről az emberek lemondtak; ez jelenti a büntetések korlátját, mivel „természeténél fogva igazságtalan az a büntetés, amely túlmegy a közjólét megóvásának szükségén”.

Még ennél is fontosabb Beccariának a büntetések céljára vonatkozó felfogása, melyben egyértelműen felfedezhetni Platón és Seneca hatását. Beccaria szerint ugyanis „a büntetés célja nem az, hogy kínozzunk vagy gyötörjünk egy érző lényt, sem pedig az, hogy meg nem történtté tegyünk egy bűntényt”,⁶ mivel az előbbi szükségtelen, hiszen a pusztá kegyetlenség a közjólétet nem mozdíthatja elő, az utóbbi pedig lehetetlen, mivel ami egyszer már megtörtént, az visszavonhatatlan. Az itáliai reformer tehát elveti a ma „abszolútnak” nevezett büntetési célelméleteket, például Arisztotelész igazságosság-központú felfogását, és

jellegű és hangulatú könyveket olvasott, egyébként is labilis idegállapotú volt; stb.), 1762. március 9-én mégis halálra ítélték, majd másnap kerékbe törték. Kivégzésének másik célja (életének kioltásán kívül) az volt, hogy a kínok hatására megtörjön, vallja be a gyilkosságot és azt is, hogy az ominózus éjszakán a Calas-házban tartózkodók segítettek ebben (ez lett volna mind öllene, mind a többi jelenlevő ellen az egyetlen felmutatható bizonyíték, amely mint a „bizonyítékok királynője” legitimálta volna mind az eljárást, mind a tortúrát, mind a kivégzést, sőt halálra ítéltetővé tette volna a többieket is), ám Calas szokatlan lélekjelenlétről és emberfeletti akaraterőről tanúbizonyságot téve nem ismerte be a vádat. Mivel a családtagok, a barát és a szolga ellen semmilyen bizonyíték nem létezett, és mivel az eljárási presszió és a hatóságok elfogultsága nyilvánvaló volt, a többiek ellen ezt követően lefolytatott eljárásban már senkit sem mertek halálra ítélni, ám enyhébb szankciókat (száműzetés, kolostorba vonulás) kiszabtak velük szemben (noha bűnösségük esetén halálbüntetést kellett volna kapniuk, ártatlanságuk bebizonyulása esetén viszont értelemszerűen semmilyen büntetésben nem szabadott volna részesülniük).

⁴ Alessandro Verri és Pietro Verri egy közös irodalmi-tudományos társaságban, az Öklök Akadémiájában (*L'Accademia dei pugni*) tevékenykedett Beccariával. A társaság célja a felvilágosodás eszméinek képviselete és terjesztése, annak legfőbb eszköze pedig az 1764 és 1766 között kiadott folyóirat, az *Il Caffè* volt.

⁵ A kifejezés szó szerinti jelentése „a bűnökről és a büntetésekről”, és először magyarul Császár Ferenc fordításában éppen ezen a címen jelent meg 1843-ban. 1887-ben Tarnai János a maga fordításának már a szimpla „Büntett és büntetés” címet adta, majd az általunk használt verzió, Sebestyén Pál magyarítása ugyanezt a címet viseli.

⁶ Beccaria, Cesare: Büntett és büntetés. (ford.: Sebestyén Pál) Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967, 84. o.

ehelyett a büntetések társadalmi hatására fókuszál. A megtörténtet ugyanis lehetetlen meg nem történné tenni, de azt már emberi eszközökkel is meg lehet akadályozni, hogy újabb deliktumok kövessenek el; éppen ezért a büntetés célja annak megelőzése, hogy az elkövető újból a bűn útjára lépjen, illetve hogy bárki más (az elkövetővel szemben alkalmazott joghátrányt megismerve és attól megrettenve) maga is bűncselekményt kövessen el,^{7 8} hiszen a kriminálpolitika legfontosabb alapelve, hogy „a bűncselekményeket jobb megelőzni, mint büntetni”.⁹ Ennek pedig elsősorban nem a büntetések kiszabása vagy a szankcionálással való fenyegetés a leghatékonyabb módja, hanem egyrészt az erény megjutalmazása, másrészt a nevelés tökéletesítése.

Az állami büntetőhatalom terjedelmének és a büntetések fenti céljának kontrasztolásából továbbá egyenesen következik Beccaria azon nézete, miszerint az egyes bűntettek elkövetőivel szemben legfeljebb akkora súlyú büntetés alkalmazható, amely éppen hogy meghaladja azt az előnyt, amelyet a büntetett a deliktum elkövetésével realizált vagy realizálni kívánt. Az államnak ugyanis nincs nagyobb joga a büntetéshez, mint amennyi a közösség védelme érdekében feltétlenül szükséges; márpedig ha egy kisebb büntetés képes ugyanazt a célt elérni, mint egy nagyobb, akkor az utóbbi (felesleges, így szükségtelen lévén) nem szabható ki. Márpedig ami szükségtelen, az igazságtalan (jogtalan) is egyben, és senkinek sem kell jobban tartózkodnia az igazságtalanságtól, mint magának az államnak. A büntetések általában vett mértékének szükségessége (az emberek lelkére ható motívum erőssége) függ az adott nép fejlettségétől, kulturális színvonalától; egy vad nép esetében nélkülözhetetlenek az erősebb benyomások (a súlyosabb és félelmetesebb büntetések), míg egy kifinomult lelkületű nemzet vonatkozásában az enyhébb fenyegetések is épp akkora hatást képesek kiváltani, mint máshol a kegyetlen és rémisztő szankciók. Ezért nem szabad a büntetések egyszer már kialakult rendjét megbolygatva egyre nagyobb kínokkal teli büntetéseket alkalmazni, mert a nép lassan hozzászokik azokhoz, és azt követően semmivel sem lesz nagyobb elrettentő hatásuk, mint volt korábban az enyhébb jogkövetkezményeknek, sőt: az emberek szívét megkeményítve hozzászoktatja őket a kegyetlenséghez és a barbársághoz, amely megjelenik az elkövetett bűncselekmények jellegében is. Végül azért sem helyes, ha enyhe vétségekre súlyos szankciókat rendelünk, mert ebben az esetben nem marad eszközünk arra, hogy az egyéneket a súlyosabb deliktumoktól szigorúbb büntetésekkel tartsuk vissza.

A büntetés és a bűn között továbbá kapcsolat kell, hogy legyen, ami Beccariánál annyit jelent, hogy a bűn jellegéhez igazodjon a szankció neme és mértéke is. Így az állam elleni bűncselekmények súlyos büntetéseket kívánnak; a köztörvényes („a magánszemélyek biztonsága ellen elkövetett”) bűncselekmények a dolgok természetéből következő szankciót követelnek meg; míg a köznyugalom és a közcsend elleni vétségeket csak dorgálásszerű következményekkel (például nyilvános megszégyenítéssel) szabad sújtani. Ezt követeli meg egyébként az arányosság elve is; eszerint „azoknak az akadályoknak... amelyek az embereket a bűnözéstől visszatartják, abban az arányban kell erősebbeknek lenniök, minél inkább ellenkeznek a bűncselekmények a közjóval és minél erősebbek azok a tényezők, amelyek az embereket bűnözésre ösztönzik”.¹⁰

Fontos elv továbbá a büntetések gyorsasága és elmaradhatatlansága (bizonyossága) is. Ez utóbbit fejezi ki a büntetések elkerülhetetlenségének követelménye, amely szerint az elkövetéstől való elrettentés elsősorban nem a kilátásba helyezett szankció nemén vagy

⁷ Az előbbit ma különös vagy egyéni megelőzésnek (speciális prevenció), az utóbbit pedig általános megelőzésnek (generális prevenció) nevezzük.

⁸ Beccaria saját szavaival: „A cél tehát nem lehet más, mint megakadályozni, hogy a bűnös újabb károkat okozzon polgártársainak és másokat visszatartani attól, hogy hasonló károkat okozzanak.” (I. m. 84. o.)

⁹ I. m. 134. o.

¹⁰ I. m. 103-104. o.

mértékén múlik, hanem azon, hogy mennyire reális annak a veszélye, hogy a büntetés ténylegesen bekövetkezik. Ahogyan Beccaria mondja: „A bűnözésnek legerősebb fékje nem a büntetések kegyetlensége, hanem azok elmaradhatatlansága... Egy mérsékeltebb, de biztos büntetés mindig nagyobb hatást fog kelteni, mint egy másik, félelmetesebb büntetéstől való rettegetés, amelyhez a büntetlenség reménye járul...”¹¹ Vagyis ahhoz, hogy a bűnözés volumenét csökkentsük, nem a retorzió mértékét kell növelni, hanem a bűnüldözés hatékonyságát.

Beccaria halálbüntetésről alkotott véleménye részben a már eddigiekben elmondottakból kiolvasható, részben azonban egy külön fejezetben (a XVI.-ban) részletesen is kifejti az e szankcióval kapcsolatos álláspontját. A büntetés végső célja (és az állami büntetőhatalom jogalapja) a társadalom tagjainak megóvása, a közjó védelme, amely nézet Beccariánál a kontraktualista paradigmából egyenesen következik. Ennek folyamánaképpen a halálbüntetés csak akkor írható elő és szabható ki, ha a közjó érdekében alkalmazandó eszközök (a speciális és a generális prevenció, vagyis mind a bűnöző, mind mások jövőbeli visszatartása a bűncselekményektől) azt megkövetelik; a szükségesség elve azonban még e lehetőségek körét is korlátozza, amikor kimondja, hogy amennyiben más, enyhébb jogkövetkezmény(ek) is elégséges(ek) ugyane célok megvalósítására, akkor halálbüntetés helyett ez utóbbi szankció(ka)t kell alkalmazni. Az arányosság követelménye még tovább szűkíti ezen jogkövetkezmény igénybe vételének lehetőségét, hiszen a szerint a bűnök és a büntetések között egyfajta belső összhang kell, hogy legyen, amely nélkülözhetetlen ahhoz, hogy a súlyosabb deliktumok ne maradjanak büntethetetlenek; tehát még az emberölések között is különbséget kell tenni, hogy a legsúlyosabb fenyegetést ne „koptassa el” az a tény, hogy (viszonylagosan) kisebb bűntettek szankcionálására is azt veszik igénybe. Végül a halálos fenyegetést lehetőség szerint még azokban az esetekben is ki kell küszöbölni, amikor a büntetési célok, a szükségesség és az arányosság lehetővé tennék annak alkalmazását, mégpedig azáltal, hogy javítjuk a bűnök felderítési arányát. A bűnözés ellen ugyanis elsősorban nem súlyos szankciókkal való fenyegetéssel, hanem hatékony bűnüldözéssel lehet küzdeni, így a halálbüntetés helyett inkább kisebb büntetéseket szabjunk ki, annak bekövetkezése azonban legyen bizonyos és elkerülhetetlen.

Akik amellet érvelnek, hogy a halálbüntetés azért nem tekinthető igazságtalannak, mert szinte minden korban és minden társadalomban alkalmazták, azok Beccaria szerint elfelejtkeznek róla, hogy attól az még nem feltétlenül helyes; nagyon sokáig voltak emberáldozatok is, de attól még nem volt jó, hogy voltak, és egyszer azokat is meg kellett szüntetni. Ha soha semmihez sem nyúlunk hozzá, csak azért, mert régi, akkor soha semmi nem fog változni, legyen akármilyen igazságtalan is egy adott gyakorlat. Ezenkívül „a halálbüntetés azért sem hasznos, mert példát mutat az embereknek a kegyetlenségre”.¹² E szankció diszfunkcionalitása Beccaria szerint abból következik, hogy nem lehet oly módon megvalósítani egy adott tilalmat, ha azt mi magunk is megszegjük. Ha az életet a társadalom tagjai legszentebb értékének tekintjük, amely a törvény védelmére szorul, akkor – a legszélsőségesebb eseteket leszámítva, amikor más eszköz már nem áll rendelkezésre – nem célszerű mintát nyújtani az embereknek arra, hogy erőszakos úton megfosztható az egyén az életétől.¹³ Márpedig az állam, amikor kivégez egy bűnözőt, éppen ezt teszi: rossz példát mutat, és ezáltal csökkenti az élet tiszteletébe vetett hitet (és persze az állami intézmények iránti bizalmat).

¹¹ I. m. 99. o.

¹² I. m. 91. o.

¹³ „Értelmetlennek tűnik előttem, hogy a közakaratot kifejező törvények, amelyek elítélik és büntetik az emberölést, maguk is ilyent kövessenek el és avégett, hogy visszatartsák az embereket a gyilkosságtól, nyilvános gyilkosságot rendelnek.” (I. m. 92. o.)

A kivégzés nagyrészt egyébként is céltalan: az emberek elrettentésére és a potenciális bűnözőkben való félelemkeltésre alkalmatlan. A nyilvános kivégzések ugyanis a legritkábban járnak azzal a hatással, hogy az emberek elgondolkodjanak annak az okán, és belássák, hogy a bűn egyenes következménye a büntetés, amelyre ők is rászolgálhatnak, ha megsértik a törvényeket; továbbá hogy az egyének ezeket végiggondolva és megfontolva visszariadjanak a büntőtől. A halálos ítélet végrehajtása sokkal inkább látványosságként, vásári mulatságként szolgál,¹⁴ ahol az emberek kiélhetik szadista ösztöneiket és borzongás utáni vágyukat; de az is előfordul, hogy egyesek megszánják a „szegény bűnöst”, aki ekkor már nem gyilkos, rabló stb., hanem egy végső útjára készülő, halálba induló ember, aki sajnálatra méltó, mint mindenki, akinek közeledik utolsó órája, különösen ha a nyílt színen (akár színlelve, akár ténylegesen) megbánta bűneit, mert ilyenkor sokakban az a meggyőződés alakul ki, hogy már nem is az elvetemült gaztevőt, hanem egy belsőleg megváltozott, ártatlan embert végeznek ki. Mindezek az érzések pedig sokkal erősebben hatnak, mint az a nevelő hatás, hogy a végrehajtásnál jelen levők okuljanak e példán, sőt az előbbieket a legtöbb esetben teljesen elnyomják az utóbbiak, miáltal a kivégzés nem képes betölteni deklarált funkcióját. Ez már csak azért is így kell, hogy legyen, mert az emberek véleménye szerint az élet semmivel össze nem hasonlítható érték, amely senkitől nem vehető el. Mindez jól megmutatkozik a hóhérral szembeni érzéseken: hiába tudja mindenki, hogy a hóhér csak a kötelességét teljesíti, törvény által rendelt feladatát hajtja végre, ráadásul épp abból a célból, hogy a társadalmat a már bűnözővé vált egyénektől megtisztítsa és a potenciális bűnözőktől megvédje, mégis mindenki utálja és megveti őt, legalább annyira, mint egy valódi gyilkost. Az emberek nem tesznek különbséget az életet kioltó személyek között azon az alapon, hogy az egyik törvényesen, a másik pedig törvénytelenül eljárva öl embert: számukra mindkettő gyilkos, amely mindennél jobban mutatja az emberek halálbüntetéssel szembeni ellenérzéseit.

Ami az állami kivégzés legitimitását illeti, arra Beccaria válasza az, hogy az államnak nincs *joga* polgárai életét feláldozni, mert ilyen *joggal* csak akkor rendelkezne, ha azt a társadalmi szerződést megkötő egyének – joguk saját maguk általi gyakorlásáról lemondva – átruházták volna rá. A polgárok azonban csak annyi szabadságukról mondtak le, amennyi minimálisan szükséges ahhoz, hogy szabadságuk többi részét az állam másoktól megvédelmezhesse, így lehetetlen, hogy feladták volna életükhöz fűződő jogukat, amellyel való rendelkezés ráadásul nem is illeti meg őket magukat sem, hiszen az élet Istené (ezért nem lehet *jog-szerű* például az öngyilkosság sem).¹⁵ Mindazonáltal az állam bizonyos esetekben mégis elveheti polgárai életét, ez az aktus azonban nem jog, hanem a fennmaradásért való harc eszköze, egyfajta visszatérés a természeti állapotba, de már nem az egyének, hanem az egyén és az állam között.¹⁶ Aki ugyanis olyan cselekményt követ el, amely a társadalom (így a többi ember) létét fenyegeti, az háborút indít az állam ellen, amelyre válaszul az (nem a jog alapján, hanem szükségszerűségből) elpusztíthatja az egyént. Az imént említett szükségszerűség azonban itt is korlátot jelent a büntetések alkalmazását illetően: az a büntetés ugyanis, amely nem szükségszerű (mert a büntetés célját, az egyéni és az általános megelőzést és végső soron a közjó megóvását nem szolgálja hatékonyabban, mint egy enyhébb retorzió),

¹⁴ Ez a kivégzésekről szóló korabeli tudósításokból egyértelműen látható, és ezzel Beccaria véleménye kétségek nélkül alátámasztható: a kivégzés sokszor népünnepély volt, ahova tódultak az emberek, árusok és mutatóványosok lepték el a vesztőhely környékét, a környékbeliek (de gyakran messzi vidékekről érkezettek is) már órákkal a végrehajtási aktus megkezdése előtt tülekedtek a jobb helyekért; ha a városon belül volt a kivégzés, akkor a vesztőhely felé néző erkélyeket és ablakokat jó pénzért kiadták gazdagoknak, hogy onnan követhessék végig az eseményeket; végül nem ritkán torkollott vad ivászatba és verekedésbe egy-egy ilyen esemény, mint a csak egy falusi búcsút rendeztek volna. (Ehhez részletesebben lásd pl.: Dülmen, Richard van: A rettenet színháza. Ítélezési gyakorlat és büntetőrituálék a kora újkorban. Századvég Kiadó – Hajnal István Kör, Budapest, 1990)

¹⁵ Ehhez annyit hozzá kell tenni, hogy bár az öngyilkosság Beccaria szerint nem tekinthető jogosnak, büntetni mégsem célszerű.

¹⁶ Itt kivételesen nem Montesquieu, hanem Hobbes hatása ütközik ki.

az nem vehető igénybe, mert kiszabása ebben az esetben (ha volna a célt megvalósító enyhébb szankció) igazságtalan lenne.

A halálbüntetés maga pedig Beccaria nézete szerint mindössze két esetben szükségszerű, és így két esetben alkalmazható. „Az egyik az az eset, amikor az illetőnek még szabadságától megfosztva is olyan kapcsolatai vannak és olyan hatalommal bír, amelyek a nemzet biztonsága szempontjából nem közömbösek; midőn életbenléte a törvényes kormányformát veszélyeztető forradalmat hívhat életre.”¹⁷ Vagyis ha az állam fennmaradása a tét, például háború, lázadás, forradalom vagy egyéb okból (például rablóbandák fosztogatása folytán) kialakult anarchia idején, akkor a lét érdekében ki lehet szabni a halálbüntetést is. (Ezt az elgondolást a mai helyzetre vetítve a halálbüntetés például terroristavezérekkel vagy maffiafőnökökkel szemben lehetne alkalmazható). Ezenkívül a legsúlyosabb szankció akkor vehető igénybe, ha az általános megelőzés célja és így az emberek biztonságának megóvása kizárólag ezáltal biztosítható.¹⁸ Ez utóbbi célt (vagyis a halálbüntetésnek – végső esetben – generálprevenációs célból való alkalmazásának elismerését) Beccaria a következőképpen fogalmazta meg: „...a törvények nyugodt uralkodása idején ... semmi szükségét nem látom annak, hogy meg kelljen ölni egy állampolgárt, kivéve, ha halála az egyetlen valóságos fékező erő másoknak bűncselekmények elkövetésétől való visszatartására: ez a másik olyan ok, amely miatt helyesnek és szükségesnek lehet tekinteni a halálbüntetést.”¹⁹

A halálbüntetés helyett Beccaria az örökös rabszolgaság (életfogytiglani kényszermunka) híve volt, amely véleménye szerint szinte minden szempontból felülmúlja a kapitális szankciót. Így például az állami büntetőhatalom terjedelmét nem hágja át, hiszen az emberek életükről ugyan nem, szabadságuk egy részéről azonban lemondtak a társadalmi szerződésben, és alávetették magukat azoknak a jogkövetkezményeknek, amelyek igénybe vétele a többi egyén biztonsága megóvása érdekében szükséges. A büntetési célokat is éppoly hatékonyan szolgálja az örökös rabszolgaság, mint a halálbüntetés, mivel „nincsen senki, aki képes volna józan ésszel szabadságának teljes és örökös elvesztését választani, bármilyen előnyökkel kecsegtetné is egy bűncselekmény”.²⁰ Emiatt sem az egyéni, sem az általános megelőzés érdekében (az esetek nagy részében) nincs szükség a halálbüntetésre, hiszen az, aki élete végéig az állam foglya marad, a társadalomra már nem jelent veszélyt, mások pedig éppúgy elborzadnak ettől a büntetéstől, mint a halálos ítélet lehetőségétől. Sőt: az életfogytiglani kényszermunka nemcsak ugyanúgy, hanem sokkal jobban elrémiszt a bűnözéstől, lévén hogy „nem a büntetés erőssége, hanem annak tartama az, ami a legerősebb hatással van az emberi lélekre, mivel érzékenységünket könnyebben és állandóbban érintik a kicsiny, de ismétlődő benyomások, semmint egy erős, de múltó hatás”.^{21 22}

Az itt előadottakból is látható, hogy Beccaria szerint az emberek sokkal félelmetesebbnek tartják azt a lehetőséget, hogy egész hátralevő életüket kínoktól gyötörve, a szabadulás reménye nélkül, vég nélküli céltalanságban éljék le, mintsem hogy egyszer – összeszedve minden lelkierejüket – túlessenek a szenvedéseken. Sőt a halálbüntetés egyesek számára kifejezetten vonzó (vonzóbb, mint az életfogytiglani kényszermunka), például

¹⁷ I. m. 87. o.

¹⁸ Mint láttuk, ezt Beccaria csak kivételesen tartotta elképzelhetőnek.

¹⁹ I. m. 88. o.

²⁰ I. m. 89. o.

²¹ I. m. 88. o.

²² Továbbá: „Nem valamely gonosztevő halálának borzasztó, de múltó látványa a legerősebb fékje a bűnözésnek, hanem egy szabadságától megfosztott ember hosszantartó szenvedéseinek példája, aki igavonó baromként robotolva fizeti vissza a társadalomnak, amit ellene vétett.”; (i. m. 88-89. o.) „A halálbüntetés esetén a bűncselekmény csak egyszer statuál példát, az örökös rabszolgaság esetében azonban egy büntetett igen sok és tartós példát teremt...” (i. m. 90. o.); „A halálbüntetés által keltett benyomás erőssége nem pótolja a gyors feledést... Általános szabály, hogy a heves érzések magukkal ragadják ugyan az embereket, de nem hosszú időre (i. m. 89. o.); stb.

azoknak, akik egyébként is vállalják halálukat, vagy akik büszkék arra, esetleg akik kifejezetten készülnek életük „nagy szereplésére”. Mindez azonban az örökös rabszolgaságban semmivé foszlik, és sem a megváltó, gyors halálban, sem a nép sajnálatában vagy elismerésében (amelyekben a kivégzendő bűnözőnek gyakran van része) nem részesülhetnek.²³

Összességében tehát elmondható, hogy Beccaria szerint az életfogytiglani kényszermunka elégséges preventív hatással rendelkezik mind az elítélt, mind mások vonatkozásában, szükséges, de a szükség által megkövetelt mértéken túl nem menő, arányos büntetés, amely megfelel az állami büntetőhatalom terjedelmének és a büntetések céljának is, és amely ezért (a legtöbb, bár nem minden esetben) alkalmas arra, hogy a halálbüntetés helyett egy adott, felvilágosult állam büntetési rendszerében (a fent említett kivételes eseteket leszámítva) a leg súlyosabb szankció legyen.

Beccaria elképzelései a maga korában valóban forradalminak számítottak; előtte nem volt olyan gondolkodó, aki a halálbüntetés (akár csak köztörvényes bűncselekmények esetében való) eltörlését kívánta volna.

Az ókori görög filozófiai gondolkodásban például a püthagoreusok a teljesen egyenlő megtorlás elvét gondolták helyesnek, vagyis azt tartották igazságosnak, hogy mindenki azt kapja, amit ő is cselekedett, függetlenül minden egyéb körülménytől. A sztoikusok ezzel szemben a bűnök egyenlőségét (azonosságát) vallották: ennek alapján minden bűn megsértése a tökéletes igazságnak, tehát minden jogsértés igazságtalan tett, és mivel mind igazságtalan, ezért (igazságtalanságuk okán) egyenlő is.²⁴ ²⁵ A szofisták²⁶ maguk sem voltak azonos véleményen („szofista filozófiáról” az egyes szofisták között szinte minden kérdésben fennálló különbségek miatt ezért egyébként is problémás beszélni), leghíresebb képviselőjük, **Prótagorász** (i. e. 490–420) azonban kortársai közül kiemelkedett azzal a nézettel, mely szerint a büntetés mindig a jövőbe kell, hogy mutasson, sohasem a múltba; így a büntetésre nem azért van szükség, mert bűncselekmény követett el, hanem azért, hogy az a jövőben ne történhessen meg vagy ne történhessen meg újra. (Ebbe a felfogásba azonban természetesen nagyon jól beleillett a halálbüntetés is.)

Platón (i. e. 427–348) az állam büntetőhatalmát adottnak veszi,²⁷ a büntetés célját pedig (Prótagorászhoz hasonlóan) a megelőzésben találja meg. Véleménye szerint „nem a már elkövetett gonosztett miatt kell [a bűnözőnek] a büntetést lerónia – hiszen a megtörténtet úgysem lehet meg nem történné tenni –, hanem azért, hogy a jövőben vagy egyáltalán meggyűljön a bűnt ő maga is és mindazok, kik látták a bűnhődést, vagy legalábbis

²³ „A halálbüntetést helyettesítő örökös rabszolgaság – életfogytiglani kényszermunka – büntetésének a hatása tehát elegendő ahhoz, hogy visszatartsa a bűnözéstől a legelszántabb lelket is. Hozzáteszem, hogy több is, mint elegendő. A halálra igen sokan nyugodt és bátor lélekkel tekintenek, ki fanatizmusból, ki hiúságból, amely az embert a síron túl is elkíséri, ki pedig mint végső és kétségbeesett kísérletre, hogy ne kelljen tovább élnie, vagy hogy megszabaduljon a nyomorúságtól; de sem a fanatizmusnak, sem a hiúságnak nem jut hely többé a gúzsban, a bilincsek között, a botütések, a járom alatt vagy a vasketrecben, ahol a szerencsétlen nem bevégzi, hanem csak elkezd szünetét.” (I. m. 89-90. o.)

²⁴ Szemléletesen cáfolta ezen felfogás helyességét Hobbes: „... bár minden büntett egyformán megérdemli, hogy igazságtalanságnak nevezzék, ahogy – miként a sztoikusok helyesen felismerték – az egyenestől való minden eltérés görbület, ebből éppoly kevéssé következik, hogy minden büntett egyformán igazságtalan, mint az, hogy minden görbe vonal egyformán görbe.” (Hobbes, Thomas: *Leviatán*. (ford.: Vámosi Pál) Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1999, Első kötet, 312-313. o.)

²⁵ A püthagoreusok és a sztoikusok felfogása abban egységes volt, hogy a kegyelem gyakorlása helytelen, mert az szükségképpen az igazság felpuhítását, az attól való eltérést jelenti.

²⁶ A szofisták és a sztoikusok közötti kronológiai rendet szándékosan, didaktikai okokból sértettem meg.

²⁷ „... a törvények ellenére senki az állampolgárok közül semmit se merészeljen cselekedni, aki pedig ilyet merészel, halállal és általában a leg súlyosabb büntetésekkel lakoljon.” (Platón: *Államférfi*. In: Platón válogatott művei, II. kötet, Farkas Lőrinc Imre Könyvkiadó, Budapest, 1997, 99. o.)

nagymértékben alábbhagyjanak az ilyen gyászos cselekedetekkel.”²⁸ Platón a javíthatatlan bűnöző társadalomból való eltávolítását a test gyógyításához hasonlítja: ahogy az ember szervezete egészének megmentése érdekében gyógyítani kell a beteg tagot, annak gyógyíthatatlansága esetében pedig el kell távolítani azt, hogy a kór ne terjedhessen tovább, és ne pusztíthassa el az egész embert, ugyanígy kell a gyógyítható bűnözőket inteni és javítani, a menthetetleneket pedig a társadalom érdekében eltávolítani (száműzni vagy fizikailag megsemmisíteni).²⁹ A bűnöző ugyanis maga is beteg: hiányzik belőle a legfontosabb emberi tulajdonság, az igazságosság. Emiatt szánalomra méltó, ám kegyelemre nem, hiszen ha életben hagyjuk, ezzel kitesszük őt egy hosszú és örömtelen, nyomorult életnek, amelynek szépségeit – lévén, hogy arra alkatánál fogva nem képes – egyrészt nem tudja élvezni, másrészt a társadalomnak is csak terhére és kárára van.

Arisztotelész (i. e. 384–322) az emberek között előfordulható kapcsolatok alapján az igazságosságnak két fajtáját különbözteti meg: az ún. osztó (disztributív), valamint a kiigazító (helyreállító, reparatív, illetve kiegyenlítő, kommutatív) igazságosságot. A halálbüntetésre Arisztotelész szerint – a ma sok helyen olvasható Arisztotelész-interpretációval szemben – nem a *tálio* elve, vagyis a geometriai alapú disztributív igazságosság, hanem a kiigazító igazságosság vonatkozik. Minden olyan esetben ugyanis, amikor az emberek közötti arányosság elve (vagyis az osztó igazságosság) nem alkalmazható, akkor a reparatív igazságosság alapján kell eljárni. Ez a helyzet az emberek közti (jog)ügyletek esetében, amikor pusztán két személy között jön létre valamilyen viszony. Ekkor ugyanis a (jog)ügylet révén a két (egyenlő) személy közti viszony megváltozik: az egyik előnyösebb helyzetbe kerül, mint az ügylet előtt volt, a másik pedig hátrányosabba. Ez azonban eltérést jelent az igazságost megtestesítő középtől, ezért az állam feladata, hogy ezt az igazságtalanságot megszüntesse, mégpedig úgy, hogy az egyik személynek a jogtalan (igazságtalan) hasznából elvesz annyit, amennyivel az a középértéket túlhaladta, és ezt hozzáteszi annak az embernek a kárához, akinek az ügylet veszteséget jelentett. (Ezt nevezi Arisztotelész aritmetikai /számítási/ igazságosságnak.) Ha az „ügylet” legalább az egyik fél részéről nem önkéntes beleegyezéssel valósult meg (ide tartozik Arisztotelész szerint a legtöbb bűncselekmény).³⁰ Ez utóbbi esetekben a bírónak mint az igazságosság reprezentánsának a feladata, hogy a büntetés révén a bűnt elkövetőt megfossza attól az előnytől, amelyhez a bűn megvalósítása eredményeképpen hozzájutott, és így helyreállítsa a megsértett jogrendet, kiegyenlítse az igazságtalanságot. Ebben az esetben az igazságosság helyreállítása a kölcsönösség elvén alapszik: amilyen sérelmet az elkövető az áldozatnak³¹ okozott, a számtani igazságosságnak megfelelően ugyanolyan sérelmet kell, hogy ő maga is elszenvedjen. Ha tehát valaki embert ölt, az egyetlen igazságos dolog az lesz, ha a gyilkos ugyanazt kapja, amit ő adott, vagyis meg kell halnia, a bírónak halálra kell őt ítélnie.³² Tehát „szükségünk van törvényekre; mert az emberek legnagyobb része inkább a kényszernek, semmint a szép szónak, s inkább a büntetésnek, semmint az erkölcsi kötelességnek engedelmeskedik. Éppen ezért ... a törvényhozónak hívogatnia kell ugyan a polgárokat az erényre, s buzdítania kell őket az erkölcs követésére, ... ámde az engedetlenekkel ... szemben ... büntetést és megtorlást kell alkalmaznia, sőt a javíthatatlanokat egyáltalán ki kell rekeszteni; mert ... a gonosz embert ... fájdalommal kell fenyíteni, akárcsak az igavonó barmot. Ezért szokták mondani, hogy ennek a

²⁸ Platón: Törvények. /ford.: Kövendi Dénes/ In: Platón összes művei, Harmadik kötet, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1984, 957. o.

²⁹ „A hitvány testűeket pedig hagyják meghalni, a sikerületlen és javíthatatlan lelkiüket pedig öljék meg!” (Platón: Az állam. /ford.: Jánosy István/ Lazi Könyvkiadó, Szeged, 2001, 106. o.)

³⁰ Vö.: Arisztotelész: Nikomakhoszi etika. /ford.: Szabó Miklós/ Magyar Helikon, Budapest, 1971, 122-123. o.

³¹ Az áldozat nem feltétlenül egy konkrét személy, lehet a polgárok összessége, azaz maga az állam is.

³² Vö.: i. m. 125-126. o.

fájdalomnak olyannak kell lennie, amely a legélesebb ellentétben van azzal a gyönyörrel, amelyet az illető kedvel.”³³

Az ókori görögökhöz hasonlóan a római bölcselők sem elleneztek a halálbüntetést; egy sem akadt közülük, aki annak helytelenségét hangoztatta volna. Igaz ez az állítás a két legnevesebb római filozófusra, Ciceróra és Senecára is. **Marcus Tullius Cicero** (i. e. 106–43) az állami büntetőhatalom alapját az állami önvédelem elvében találta meg, amely szerint „szabad államban, szabad állampolgárok között kivétel nélkül minden erőszakos cselekmény az állam ellen irányul”,³⁴ vagyis az állam azért büntethet, mert ha ezt nem tenné, azaz ha engedné a bűnözők féktelenségét, akkor rövid időn belül maga is felbomlana. A közösség megvédelem és az állam fenntartása céljából pedig halálbüntetés is kiszabható, ha e szankció igénybe vétele az említett célok megvalósításához elengedhetetlen. Cicero egyes konkrét helyzetekben maga is nyíltan kiállt a halálbüntetés alkalmazása mellett, és követelte azt bizonyos személyekkel szemben. Ezen követelések közül leghíresebb az egyik legnagyobb ellenségével, Lucius Catilinával szembeni négy beszéde, melyekben a leghatározottabban és legegységesebben kinyilvánítja, hogy Catilinát ki kell végezni.³⁵ Helytelen tehát az az értelmezés, mely szerint Cicero ha nem is mindenkinek, de legalábbis a római polgároknak a kivégzését elfogadhatatlannak tartotta.³⁶ Az ennek a tévértelmezésnek alapjául szolgáló mondat a következőképpen hangzik: „egyetlenegy tisztségviselő sem ölhet meg vagy részesíthet testi fenyítésben római polgárt fellebbezés nélkül”.³⁷ Azaz Cicero itt nem a halálbüntetés vagy a testi büntetés, hanem a jogorvoslathoz való jog megvonása ellen szállt síkra, mégpedig azért, hogy az igazságtalan ítéletek kijavíthatassanak, és így a nép zúgolódása és tiltakozása az igazságtalansággal szemben ne vezessen az állam felbomlásához. Az ókor nagy szónoka olyannyira nem volt a kapitális szankció ellenzője, hogy azt még mások szóbeli megszegésének (mai fogalmaink szerint a rágalmaszának és a becsületsértésnek) az esetében is helyeselte,³⁸ mint ahogy helyeselte az erőszakos bűnözők, vagyis az állam ellenségeinek vonatkozásában is.

Lucius Annaeus Seneca (i. e. 4?–i. sz. 65), a sztoikus bölcselő szintén a halálbüntetés híve volt. A büntetésekről alkotott képe két művében jelenik meg markánsan: „A nagylelkűségről” (*De clementia*), illetve „A haragról” (*De Ira*) című írásaiban. A büntetések vonatkozásában a nagylelkűség (irgalmasság) nem más, mint „a lélek önuralma a büntetés kiszabásában, avagy: a feljebbvaló szelídsége az alattvalójával szemben a büntetés terén”,³⁹ Ezt az erényt kiegészíti egy másik, a szigorúság: amikor ugyanis a büntetés csökkentése valamely okból nem célszerű, akkor a törvényi szankciót következetesen alkalmazni kell. Mindkettővel vigyázni kell azonban, mert a túlzásba vitt szigorúság könyörtelenséghez, a túlzásba vitt nagylelkűség pedig lágy szívűséghez vezet. A szigorúság és az irgalom aszerint

³³ I. m. 290-291. o.

³⁴ Cicero: Milo védelmében. (ford.: Boronkai Iván) In: Havas László (szerk.): Cicero válogatott művei. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1987, 102. o.

³⁵ „Már régen a vesztőhelyre kellett volna hurcoltatnunk, Catilina...” (Cicero: Catilina ellen. Első beszéd. /ford: Borzsák István/ In: Havas László (szerk.): Cicero válogatott művei. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1987, 58. o.) „Már előzőleg meg kellett volna tenni, hogy Catilinát vérébe fojtsuk, irtózatossal büntetéssel sújtsuk...” (Cicero: Catilina ellen. Második beszéd. /ford: Havas László/ In: Havas László (szerk.): Cicero válogatott művei. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1987, 71. o.)

³⁶ Ez az értelmezés még az egyik legnagyobb tekintéllyel rendelkező forrásban, a Magyar Jogi Lexikonban, pontosabban annak halálbüntetéséről szóló szócikkében is megjelenik: „... Cicero ... a H.[alálbüntetés]-nek szabad polgárra való vonatkozásában esküdt ellensége volt, gyalázatnak jelentve ki, hogy római polgár megkötöztesse, büntetne, hogy testi fenyítéssel illessék, felségsértésnek, hogy megöljék v. éppen keresztre feszítsék...” (Doleschall Alfréd: Halálbüntetés. In: Márkus Dezső (szerk.): Magyar Jogi Lexikon, III. kötet, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1900, 898. o.)

³⁷ Cicero: Az állam. (ford.: Hamza Gábor) Akadémiai Kiadó, Budapest, 1997, 134. o.

³⁸ I. m. 180. o.

³⁹ Seneca, Lucius Annaeus: A nagylelkűségről. (ford.: Szőke Ágnes) Seneca Kiadó, Budapest, 1997, 64. o.

változtható, hogy mikor melyik a célravezetőbb. Ahogyan az orvos is a betegség súlyának megfelelően végez kisebb vagy nagyobb beavatkozásokat, úgy a bíró is aszerint kell, hogy szankcionáljon, hogy a bűn kiirtásához milyen eljárás a megfelelő. A kisebb vétkeket legfőképpen azért nem szabad kíméletlenül megtorolni, mert az emberek hozzászoknak a büntetésekhez. „Ha nagyon sok a bűnös, megszokottá válik a bűnözés ténye. ... A szigor, ha állandósul, elveszti tekintélyét, márpedig éppen ez tenné hatékonyá.”⁴⁰ (Sőt: ugyanazon mértékű elrettentő erő fenntartása végett egyre újabb és egyre könyörtelenebb büntetéseket kell majd igénybe venni.)⁴¹ Ezzel szemben azokban az országokban, ahol csak a valóban súlyos büntetéseket szankcionálják, ott a polgárok jobban elítélik azt a néhány személyt, akik ilyen deliktumokat követnek el, vagyis a társadalmi megbélyegzés, amely minden büntetés végső eleme, sokkal nagyobb visszatartó erőt fog jelenteni, mint azokon a helyeken, ahol szinte mindenki bűnös, és így a szankció megszégyenítő-stigmatizáló jellege elenyészik. Emellett bizonyos bűnök büntetéssel való fenyegetésének az is nagy veszélye, hogy egyesek számára éppen maga a törvény ad ötletet az adott magatartás megvalósítására.⁴²

A büntetéseknek három célja van (lehet): az elkövető megjavítása, mások büntettek elkövetésétől való elrettentése és a társadalomnak az elkövető „eltávolításával” való védelme. A halálbüntetés e célok közül mind mások elrettentése, mind a társadalom védelme érdekében alkalmazható,⁴³ sőt: ilyenkor a bíró „az elítélteket nyilvánosan megszégyenítve végezteti ki ... hogy példájuk mindenkinek okulásul szolgáljon, és hogy ha életükben nem voltak hajlandók hasznos állampolgárok lenni, legalább halálukkal használjanak az államnak”⁴⁴ Látható tehát, hogy a büntetés céljai és körülményei vonatkozásában Seneca már több olyan kitélet is megfogalmazott, amelyek Beccariánál is visszaköszönnek, de a halálbüntetés eltörlésének gondolata nem, csak annak alkalmazása lehetőség szerinti mérséklése vetődött fel benne.

A „klasszikus” keresztény teológusok közül **Szent Ágoston** (354–430) véleménye szerint bár a Bibliában szerepel a „ne ölj” parancsa, ez mégsem jelenti azt, hogy minden emberölés jogtalan lenne. Sőt: bizonyos esetek egyenesek igazságosak, mégpedig azok az emberölések, amelyeket egy másik ember Isten parancsára követ el. Akik mint állami hivatalnokok (királyok, bírák, hóhérok) az Isten által rendelt parancsok megsértése esetén az Isten által előírt szankciót alkalmazzák, azok pusztán Isten eszközei; ily módon, minthogy Isten nem követhet el igazságtalanságot, ők sem vétkeznek a „ne ölj” parancsa ellen.⁴⁵ **Aquinói Szent Tamás** (Tommaso d’Aquino, 1225?–1274) sokban Ágoston teológiáját vette át. A „*non occides*” parancsa szerinte sem vonatkozik az állami kivégzésekre. Arról – kifejezetten Ágostonra hivatkozva – azt írja Tamás, hogy az ölés Isten joga, aki azzal – minthogy ő alkotta az embereket – bármikor élhet, és az életet, amit ő adott, bármikor vissza is veheti. Evégből parancsot adhat szolgálóinak (a királyoknak), hogy azokat, akik vétkeznek a Mindenható akarata ellen, megölhessék (de ezt hangsúlyozottan csak Isten parancsára, illetve az ő engedélyével tehetik meg).⁴⁶ Bizonyos bűnök (a „halálos bűnök”) egyenesen

⁴⁰ I. m. 53. o.

⁴¹ I. m. 56. o.

⁴² „... azokat a vétkeket követik el leggyakrabban, amelyeket a leggyakrabban büntetnek.” (I. m. 53. o.)

⁴³ Mindazonáltal Seneca maga nem szívelte különösebben ezen aktusok végrehajtóit, az általa szükségesnek vallott halálbüntetés érvényesítésének nélkülözhetetlen eszközeit, a hóhérokat. Erről árulkodik a következő rövid idézet: „Mint ahogy hóhérok közt nem akarnék lakni, úgy kocsmában sem.” (Seneca: Erkölszi levelek. /ford.: Kurcz Ágnes/ Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 2001, 116. o.)

⁴⁴ Seneca, Lucius Annaeus: A haragról. (ford.: Kovács Mihály) Seneca Kiadó, Pécs, 1992, 27-29. o.

⁴⁵ „Ha a gyilkosság egy ember megölését jelenti, akkor ez olykor bűn nélkül is megtörténhet. Mert ha ... a bíró vagy szolgálója a gonosztevőt öli meg, ... az ... nem követ el bűnt.” (Szent Ágoston: A boldog életről – A szabad akaratról (ford.: Tar Ibolya) Európa Könyvkiadó, Budapest, 1989, 64. o.)

⁴⁶ „Némelyek azt mondják, hogy itt az ölés teljes tilalmáról van szó. Ezért gyilkosnak mondják a világi bírakat is, akik elítélnék egyeseket a törvények szerint. Ezzel szemben mondja Augustinus, hogy Isten e parancs által nem vonja meg magától az ölés hatalmát... Tehát megengedett azoknak, akik Isten parancsára ölnek, mivel akkor Isten cselekszik. ... Az pedig, ami szabad Istennek, szabad a szolgálóinak is, a parancs alapján. Nyilvánvaló

megkövetelik (Istennek a Bibliában kinyilvánított akarata alapján), hogy elkövetőiket az állam halálra ítélje és kivégeztesse.

Morus Tamás, eredeti nevén Thomas More (1478–1535) volt az a személy, akit (ha egyáltalán valakit) a legtöbben – egyébként helytelenül – az abolíció előfutárának tekintenek. Morus azonban soha nem követelte a halálbüntetés eltörlését, pusztán a szegénnyé tett és az éhenhalás elkerülése érdekében tolvajlásra kényszerített emberek halállal való fenyegetését látta egyszerre igazságtalannak, céltalannak, veszélyesnek és az isteni parancsok megszegésének; kijelentései tehát (a negyed évezreddel később alkotó Beccariával ellentétben) nem a halálbüntetésről magáról, csak a földönfutóvá vált emberek lopásai kivégzéssel való megtorlásának hibájáról szólnak. Morus a tolvajok halálra ítéletét azért véli igazságtalannak, mert az étellel a vagyoni javak sérelme nem mérhető össze; az ilyen büntetés mindig kegyetlen, mert a szankció nincs arányban az elkövetett bűnnel.⁴⁷ Ugyanez céltalan is egyben, hiszen a tolvajok többsége nem azért lop, mert lusta dolgozni, hanem mert nincsen munkája és megélhetése; amíg pedig az éhhalált csak így kerülhetik el, addig lehetetlen tőlük elvárni, hogy inkább meghaljanak, semmint hogy bűnt kövessenek el, hiszen ha a szükség viszi őket a bűn útjára, akkor semmilyen büntetés nem lesz eléggé félelmetes ahhoz, hogy az visszatartsa őket. Ami ezen szankció veszélyességét illeti, azt Morus a gyilkossággal párhuzamba állítva mutatja be. Ugyanis mivel a halálbüntetésnél félelmetesebb szankció nincs, ezért ha ugyanazzal a szörnyűséggel büntetünk különböző súlyú bűncselekményeket, akkor ezzel csak azt érjük el, hogy az, aki egyébként csak kisebb deliktumot valósított volna meg, a nagyobbat is el fogja követni, hiszen a halálnál súlyosabb büntetést azért sem kaphat, azt viszont a kisebb vétekért is kiosztják neki. Végül a vallási érv azon alapul, hogy Isten a Tízparancsolatban megtiltotta az emberek számára mások megölését, ezt pedig emberi törvény felül nem írhatja.⁴⁸

Hugo Grotius, eredeti nevén Huig de Groot (1583–1645) szerint a büntetőjog első és legfontosabb kérdése az, vajon miből származik az államnak az a joga, hogy a gonosztevőket megbüntesse. Válasza szerint „ez a jog a tettes bűncselekményéből folyik”.⁴⁹ Aki ugyanis büntetést követ el, az „a saját akaratából kötelezi magát a büntetés elviselésére”,⁵⁰ tehát „aki szántsándékkal vétkezni akar, az következésképpen közvetve a büntetést is akarja”.⁵¹ Másképpen fogalmazva, aki tudatában van annak, hogy tette bűncselekmény, és mégis megvalósítja azt, annak tudnia kell, hogy ezért őt megbüntethetik (hiszen a törvény azzal, hogy az adott magatartást megtiltotta, előre figyelmeztette őt a szankció lehetőségére, ő pedig ennek fényében követte el a büntetést). Emiatt a bűnös (a bűncselekményt megvalósító személy) megbüntetése jogszerű lesz, ám ez nem jelenti egyúttal azt is, hogy a büntetés mellőzése jogszerűtlen lenne (vagyis hogy akit meg lehet, azt egyszersem meg is kell büntetni), ugyanis előfordulhatnak olyan esetek, amikor a szankcionálásnál sokkal célszerűbbnek mutatkozik a büntetés mellőzése.

pedig, hogy Isten nem vétkezik halált okozva a bűn miatt, minthogy ő a törvény alkotója. ... Tehát a szolgálja sem [vétkezik].” (Aquinói Szent Tamás: Előadások a Tízparancsolatról. /ford.: Gecse Gusztáv/ Seneca Kiadó, Pécs, 1993, 127. o.)

⁴⁷ „... nekem teljességgel igazságtalannak tűnik föl, hogy az elrablott jószágért emberektől életet raboljanak el, mivel szerintem az emberi étellel a jószerecsse összes javai sem érnek fel.” (Morus Tamás: Utópia. /ford.: Kardos Tibor/ Franklin-Társulat, Budapest, 1943, 93. o.)

⁴⁸ Ezzel Morus volt az első filozófus, aki azt a manapság általánosan hangoztatott véleményt megfogalmazta, hogy a „ne ölj” parancsa nemcsak a jogtalan gyilkosságokra, de egyes állami kivégzésekre is (bár nem mindre) érvényes.

⁴⁹ Grotius, Hugo: A háború és béke jogáról. (A vonatkozó fejezeteket fordította: Brósz Róbert) II. kötet, Pallas Stúdió – Attraktor Kft., Budapest, 1999, 21. o.

⁵⁰ Uo.

⁵¹ I. m. 22. o.

Thomas Hobbes (1588–1679) felfogása szerint az emberek a társadalmi (polgári) lét előtt az ún. „természeti állapotban” éltek, amelynek jellemzője a *bellum omnium contra omnes* („mindenki háborúja mindenki ellen”) volt. Az emberek ekkor szabadok voltak, alkotott törvények nem léteztek, csak természeti normák, ezek betartására azonban hiányzott a szankció. Emiatt az emberek azért, hogy biztonságban élhessenek, szerződést kötöttek egymással, amelynek eredményeként létrehozták az államot, és ezzel beléptek a „polgári állapotba”. Szabad emberekből tehát alattvalók lettek, akik alá voltak vetve az állami hatalmat gyakorló szuverén akaratának, ám szabadságuk fejében immár biztonságban élhettek. Egy nagyon fontos dologra azonban az állam joga nem terjedt (nem terjedhetett) ki: az emberek életével való rendelkezésre, mivel a természeti törvényekkel ellentétes lenne az, hogy valaki az életének bármilyen módon való megvédését (akár magával az állammal szemben is) feladja.⁵² Ennek ellenére Hobbes szerint az állam hatalma kiterjed a gonosztevők halállal való büntethetőségére is, azonban nem amiatt, mert a bűnözők lemondtak volna e jogukról (akár a társadalmi szerződés megkötésekor, akár a deliktum elkövetésekor), hanem azért, mert a büntetéshez való jog a *többiek* joga. Vagyis az ember a természetjog szerint törvényesen védheti meg magát akár az állammal szemben is (ha például el akarnák fogni, a természetjog szerint nem lesz jogtalan, ha minden eszközzel ellenáll, hiszen csak ösztöneinek engedelmeskedik), ugyanakkor az államnak mégis joga lesz őt megbüntetni, amely jog a társadalmi szerződés egyéb alanyainak (az államot alkotó többi embernek) a jogából származik. Ez a jog szintén a természet joga, az „erősebb győz” elvének érvényesítése, amely a természeti állapotban az embereket illette meg, a polgári állapotban pedig (lévén, hogy annak gyakorlását a társadalmi szerződés megkötésével együtt az emberek az államra ruházták) a szuverént. Az állam tehát nem a büntettes jogán (az elkövető társadalmi szerződésben kifejezett akarata alapján), hanem a többi alattvaló jogán (azok természeti jogának állam általi érvényesítése révén) van felhatalmazva a büntetésre, amelyet (éppúgy, ahogy a természeti állapotban az emberek) szabad belátása szerint, korlátlanul gyakorolhat. Mindebből pedig az következik, hogy az állam az alattvalóinak életét fenyegető veszélyek megelőzése végett bármilyen büntetést, így akár halálbüntetést, sőt akár minősített halálbüntetést is kilátásba helyezhet és alkalmazhat.

John Locke (1632–1704) az emberiség két fő, valamint egy rendkívüli állapotát különböztette meg: a természeti és a polgári (politikai) állapotot, valamint az ún. hadiállapotot. Locke szerint az emberek az állam létrehozása előtt természeti állapotban éltek, ez azonban nem a *bellum omnium contra omnes* állapota volt, hanem a természetes szabadság és egyenlőség állapota, melyben már létezett magántulajdon is. Ekkor az emberek tökéletes (de nem korlátlan) szabadságban éltek; a korlátot a természeti törvény jelentette, mely Isten parancsain, az egyetemes igazságosság eszméin és a józan emberi ráción alapult. Ez azt mondta ki, hogy mindaz szabad, amely nem sérti más emberek alapvető (és a természeti állapotban is létező) jogait, vagyis hogy „senki sem károsíthat meg egy másik embert életében, szabadságában vagy javaiban”,⁵³ különösen nem foszthatja meg senki a másik embert önkényesen az életétől. Az élet ugyanis Isten ajándéka, az emberek pedig nem egymás, hanem Isten tulajdonai, ezért az emberek életéről és haláláról sem dönthet senki más, csakis Isten maga.⁵⁴ Ez azonban az emberekre kötelezettséget ró: akit önkényesen meg akarnak fosztani életétől, annak meg kell védenie magát, sőt: „meg kell védenie, amennyire csak tudja, a többi embert is, ha ezzel nem kockáztatja saját megmaradását”.⁵⁵

⁵² „[S]emmiféle törvény nem kötelezhet valakit arra, hogy élete megoltalmazásáról lemondjon.” (Hobbes, Thomas: *Leviatán*. /ford.: Vámosi Pál/ Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1999. Első kötet, 313. o.)

⁵³ Locke, John: *Értekezés a polgári kormányzat igazi eredetéről, hatásköréről és céljáról*. (ford.: Endreffy Zoltán) Gondolat Kiadó, Budapest, 1986. 42. o.

⁵⁴ Vö.: i. m. 43. o.

⁵⁵ Uo.

Ez a kötelezettség (amely egyben jog is) a természeti állapotban nemcsak az önvédelemre terjed ki, hanem a már elkövetett bűntett megbüntetésére is. Mivel azonban mind annak megítélése, hogy valóban történt-e jogellenes cselekmény, mind a büntetés megfelelő nemének és mértékének meghatározása igencsak szubjektív, ezért az emberek az igazságtalan és túlzott mértékű megtorlás elkerülése érdekében létrehozzák a polgári kormányzatot, vagyis az államot, melyre átruházzák a jogellenes cselekedetek megbüntetésének a jogát. Evégből felhatalmazzák azt a törvényhozásra, vagyis azon tettek tételes meghatározására, amelyek bűnnek számítanak, valamit arra, hogy ezen törvények megsértőit, azaz a bűnözőket megbüntethessék, akár halállal is, a többiek életének, szabadságának és vagyonának biztonságos és háborítatlan élvezete érdekében.

Beccaria korához és annak szellemiségéhez azonban időben (és eszmeileg) a legközelebb a francia felvilágosodás állt. A felvilágosodás gondolkodói közül Beccariára leginkább Montesquieu, Rousseau és Voltaire hatott. **Montesquieu** (1689–1755) szerint minél szabadabb az államban az ember, annál kisebb szigorra van szükség a büntetések terén. De általában is igaz az, hogy a büntetések szigorodásával nem jár együtt a bűnök számának csökkenése; a tapasztalat ugyanis „arra tanít, hogy olyan országokban, ahol a büntetések enyhék, az állampolgár lelkére éppúgy hatnak, mint másutt a nagy büntetések”.⁵⁶ Éppen ezért „nem kell az embereket szélsőséges úton vezetni; ... ha szemügyre vesszük minden erkölcsi lazulás okát, láthatjuk, hogy ez mindig a bűnök büntetlenségéből ered, nem pedig abból, hogy a büntetéseket mérsékelik.”⁵⁷ Ha tehát egy adott állam polgárai egyszer már hozzászórtak a büntetések szigorúságának egy meghatározott szintjéhez, akkor számukra az lesz az etalon, amelyhez viszonyítva más deliktumok elkövetésének kockázatát is mérlegelik. A bűnök megfékezéséhez eszerint csak arra van szükség, hogy az egyes bűncselekmények büntetési tételei között egy belső arányosság álljon fenn, vagyis a társadalomra kevésbé veszélyes deliktumok büntetése kisebb, a veszélyesebb bűnök szankciója viszont súlyosabb legyen; annak már az elkövetés mérlegelésére nincs hatása, hogy a büntetések szigorúságának szintje hol húzódik.⁵⁸ Éppen ezért lesz veszélyes az, hogy egy bűncselekmény elkövetési gyakorisága hirtelen megnövekedése esetén erre adott válaszként nem a bűnüldözés hatékonyságát és a büntetések alkalmazásának következetességét igyekszünk növelni, hanem a szankciókat súlyosbítjuk,⁵⁹ mert ennek csak ideiglenesen lesz hatása, addig, amíg a bűnözők hozzá nem szoknak a kegyetlenebb büntetésekhez; ha viszont ez megtörtént (és erre viszonylag rövid időn belül számítani lehet), akkor a bűnözés szintje visszaáll a korábbi (az enyhébb büntetések idején jellemző) mértékre.⁶⁰

A túlságosan szigorú szankcióknak két további hátránya is van. Az egyik az, hogy ebben az esetben nincs olyan addicionális retorzió, amellyel a súlyosabb bűnöket

⁵⁶ Montesquieu: A törvények szelleméről. (ford.: Csécsy Imre és Sebestyén Pál). Osiris Kiadó – Attraktor Kft., Budapest, 2000. 154. o.

⁵⁷ Uo.

⁵⁸ „... egy államban sosem a többé vagy kevésbé kegyetlen büntetések miatt engedelmessé válnak a törvényeknek. Azokban az országokban, ahol a megtorlás mérsékelte, éppen úgy félnek tőle, mint azokban, ahol önkényesek és irgalmatlanok. Akár szelíd egy kormányzat, akár kegyetlen, büntetni mindig fokozatosan büntetnek; egy-egy kisebb vagy nagyobb vétségért kisebb vagy nagyobb büntetés jár. Képzeletünk önként idomul annak az országnak a szokásaihoz, amelyben élünk...” (Montesquieu: Perzsa levelek. /ford.: Rónay György/ Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1986. 135. o.)

⁵⁹ Ebből következik, hogy Montesquieu szerint a büntetőjog elsődleges feladata a prevenció, és nem a megtorlás: „egy jó törvényhozó elsősorban nem arra törekszik, hogy a bűnöket megbüntesse, hanem hogy megelőzze” (Montesquieu: A törvények szelleméről, 152. o.)

⁶⁰ „... az emberek képzelete ugyanannyiba veszi ezt a nagy büntetést, mint hajdan az enyhébbet, és ahogyan az utóbbtól való félelem csökken, a kormány csakhamar kegyetlenné válik minden egyes esetben a szigorúbbat alkalmazni.” (I. m. 154. o.) Ugyanez a gondolat jelenik meg a Montesquieu által feltett következő költői kérdésben: a bűnözők „vajon megjavíthatók vagy féken tarthatók-e úgy, hogy állandóan szemük előtt van a halálbüntetés? Nem inkább megbarátkoznak vele?” (I. m. 156. o.)

szankcionálni lehet, hiszen a halálnál félelmetesebb büntetés nem létezik. Márpedig ha például az egyszerű rablást és a rablógyilkosságot egyformán halállal büntetjük, akkor ezzel inspirációt nyújtunk arra, hogy a bűnöző ne csak raboljon, hanem gyilkoljon is.⁶¹ Emiatt muszáj valamilyen különbséget tenni az egyes (eltérő veszélyességű) bűntettek között, ha nem a szankciókban, akkor legalább a kegyelmezés gyakorlatában. A mértéktelen büntetések másik veszélye pedig az, hogy azokat az arra rendelt személyek nem lesznek hajlandóak alkalmazni. Ha a törvény jelentéktelen deliktumokat halállal rendel büntetni, akkor nem lesz vádló, aki a bűnözővel szemben fellépjen, nem lesz bíró, aki ítéljen, ami összességében a törvény céljával ellentétes következményekre vezet: a büntetlenség miatt a bűnök megszorodnak.

Jean-Jacques Rousseau (1712–1778), a népszuverenitás eszméjének megfogalmazója az emberek összességére épülő és törvények által szabályozott kormányzási forma kialakulására – kora filozófustársainak jó részéhez hasonlóan – a kontraktualista paradigmát vette alapul. A törvények létrehozatalának módjára szerinte két kikötés létezik: hogy azt az egész nép alkossa meg és az egész népre vonatkozzon.

A büntetések joga – noha saját élete felett maga az egyén sem rendelkezhet – kiterjed a halálbüntetésre is. Ennek indoka az, hogy az emberek a társadalmi szerződésben nem az életük feletti rendelkezési jogot ruházzák át az államra, hanem pusztán az élet kockára tevésének (és persze adott esetben annak elvesztésének) *lehetőségét*, amennyiben az élet kockáztatása éppen annak megóvása érdekében történik. Ez utóbbit ugyanis az emberek már megtehetik (például kiugorhatnak a tűz elől az ablakon), anélkül hogy ezzel szándékosan lemondtak volna életükről, vagy kifejezetten fel kívánták volna áldozni azt; ellenkezőleg: éppen életük védelmében tették (tehették) meg mindezt. Ez a cselekvés pedig akkor sem válik jogellenessé, ha történetesen a kísérlet sikertelen volt, és emiatt az illető mégiscsak meghalt. A polgárok a társadalmi szerződésben *ezt* a jogot, vagyis az élet kockára tevésének jogát ruházzák át az államra, abból a célból, hogy életük adott esetben megóvathassék. A szerződésnek viszont csak akkor van értelme (és csak akkor tekinthető szerződésnek), ha kölcsönös; emiatt az a mindenkire kiterjedő kikötés, hogy az egyén életének megvédelmezése végett más egyén élete kockára tehető és feláldozható, fordítva is igaz kell, hogy legyen: más élete érdekében az egyén élete is elvehető. Ha tehát a célban az emberek megállapodtak, és kinyilvánították, hogy akarják azt, akkor azokat az eszközöket is szükségszerűen akarniuk kell, amelyek nélkül a cél nem érhető el. Márpedig ha az egyik egyén életének megvédelmezése nélkülözhetetlenné teszi más életének elvesztését, akkor ez mindenkire értendő, legyen akár a megvédendő, akár a feláldozandó személy pozíciójában.⁶²

A gyilkosoktól Rousseau szerint csak azáltal védhető meg a társadalom (vagyis a többi egyén), ha kellő súlyú büntetéssel fenyegetjük őket, és azt végre is hajtjuk, ha szükséges. Mivel az emberek nem akarták, hogy társadalmukban gyilkosok éljenek, ezért azt az állami törvényt, amely a gyilkosokat halálbüntetéssel fenyegeti, hallgatólagosan jóváhagyták azért, hogy tőlük biztonságban élhessenek. Ez viszont szükségszerűen azzal jár, hogy avégből, „hogy ne essünk áldozatul egy gyilkosnak, ... vállaljuk, hogy meghalunk, ha valaha mi magunk válunk gyilkossá”.⁶³ A gonosztevőket már csak azért is kivégeztethetjük, mert a

⁶¹ Ehhez Montesquieu konkrét példáit lásd: i. m. 162. o.!

⁶² „A társadalmi szerződés célja a szerződő felek életének megóvása. ... Aki mások élete árán akarja megóvni saját életét, annak szükség esetén arra is késznek kell lennie, hogy a saját életét feláldozza mások életéért. S a polgár nem ítélkezhetik a veszélyről, amelyet a törvény akaratóból vállalnia kell; amikor a fejedelem azt mondja neki: Az állam haszna úgy kívánja, hogy halj meg – akkor meg kell halnia, mert csak ezzel a feltétellel élhetett mindaddig biztonságban, s élete nem csupán a természet jótéteménye, hanem az állam feltételhez kötött adomány is.” (Rousseau, Jean-Jacques: A társadalmi szerződésről avagy a politikai jog elvei. /ford.: Kis János/ In: Rousseau, Jean-Jacques: Értkezések és filozófiai levelek. /szerk.: Ludassy Mária/ Magyar Helikon, Budapest, 1978, 498. o.)

⁶³ I. m. 498. o.

bűnöző, amikor súlyos bűncselekményt követett el, kinyilvánította, hogy számára a társadalmi szerződés semmis, az őt nem kötelezi, miáltal kívül helyezte magát a társadalmon és annak kötelekein. Éppen ezért az a helyes, ha úgy bánunk vele, mint hazaárulóval, mint a nép ellenségével, akire a hadijog vonatkozik (hiszen többé már nem tagja az államnak); a hadijog szerint pedig a legyőzöttet akár megölni is szabad.

Mindazonáltal a halálbüntetések minden körülmények közötti vagy túlzott mértékű alkalmazása nem helyes; mégpedig két okból sem. Először is egy rossz szemléletmódot tükröz, hiszen nem a bűnözők megbüntetése kellene, hogy a fő cél legyen, hanem az, hogy bűnözők lehetőség szerint ne is létezzenek.⁶⁴ Másodszor pedig csak akkor van joga az államnak bárkit is kivégeznie, ha az a társadalom megvédése (más bűnözők elrettentése) végett elkerülhetetlenül szükséges (ekkor viszont a kivégzés nemcsak joga az államnak, hanem tagjai védelme érdekében egyenesen kötelessége is).

Végül **Voltaire** (1694–1778) a halálbüntetést szintén megengedhetőnek tartotta, de csak akkor, ha arra mások elrettentése érdekében van szükség, és ez a cél egyéb eszközzel nem valósítható meg. A túlzásokat azonban ellenezte, így röpiratok sorában állt ki a vallási fanatizmus megnyilatkozásaival szemben, és ítélte el a vallási alapú bűncselekmények halállal (vagy egyáltalán: bármivel) való büntetését, az inkvizíció üldözését és mindenfajta önkényes (és ezáltal igazságtalan) jogszolgáltatást.⁶⁵ Ezenkívül felállította a társadalomra veszélyesség kritériumát, ami azt jelentette, hogy csak azokat az emberi cselekményeket szabad büntetné nyilvánítani és szankcionálni, melyek az emberi társadalom érdekeire valós sérelmet jelentenek; továbbá a jogbiztonság érdekében a halálos ítélet kiszabása során az esküdtszék tagjaitól egyhangúságot követelt, különben a végzetes bírói tévedések, ahogy a múltban, úgy a jövőben is elkerülhetetlenek lesznek.⁶⁶

Összefoglalva látható tehát, hogy Beccaria – bár egyes büntetőjogi gondolatainak voltak eszmetörténeti előzményei, különösen a felvilágosodás irodalmában – a Dei delitti e delle penéval 250 évvel ezelőtt, 1764-ben valódi novumot hozott létre, mely a feudalizmus represszív és kegyetlen, az igazság kiderítésére vagy a társadalom védelmére azonban kevésbé alkalmas büntetőjogi gyakorlata helyébe egy új, a polgári kornak és az emberi jogokat szem előtt tartó, az embert önértéknek tekintő eszmének megfelelő, konzekvens és a társadalom érdekeit valóban szolgáló, humánus büntetőjogi gondolatrendszer (benne a halálbüntetés fő

⁶⁴ „Nem azt mondom, hogy nem kell elnyomni a bűnös hajlamokat, hanem azt, hogy többet ér, ha megszületni sem engedjük őket.” (Rousseau, Jean-Jacques: Levél Beaumont érsekhez. /ford.: Kis János/ In: Rousseau, Jean-Jacques: Értekezések és filozófiai levelek. /szerk.: Ludassy Mária/ Magyar Helikon, Budapest, 1978, 622. o.) „Excellenciád mindig bitókat és kerekeket akar látni, én azonban azt szeretném, ha nem látnék többé gonosztevőket...” (I. m. 663. o.)

⁶⁵ „... azt akarod, hogy hóhérok biztosítsák és védjék annak az istennek vallását, akit hóhérok veszejtettek el, s aki egész életében szelidséget és türelmességet hirdetett?” (Voltaire: Értekezés a türelmességről Jean Calas halála alkalmából. /ford.: Réz Pál/ In: Ludassy Mária /szerk./: Voltaire válogatott filozófiai írásai. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1991, 295. o.) „Rövid életünk során nemcsak kegyetlenség üldözni azokat, akik másképpen gondolkodnak, mint mi, hanem, attól tartok, vakmerőség is azt mondani, hogy örök kárhozat vár rájuk. Azt hiszem, nem e kérészetű atomok feladata, akik vagyunk, hogy ily módon elébe vágjanak a Teremtő ítéletének.” (I. m. 333. o.) „Van azonban örület, mely felforgatta a földet, téboly, mely vérontáshoz vezetett. Így például távolról sem tudjuk, hány nyomorultat adtak hóhér kezére tudatlan bírák, akik a legteljesebb nyugalommal, a legcsekélyebb aggály nélkül ítelték máglyára e szerencsétleneket, akiket boszorkánysággal vádoltak.” (Voltaire: Felhívás a közönséghez a Calas és a Sirven családnak tulajdonított gyermekgyilkosságok ügyében. /ford.: Kis János/ In: Ludassy Mária /szerk./: Voltaire válogatott filozófiai írásai. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1991, 366. o.)

⁶⁶ „Nézetem szerint ... az ítéletnek egyhangúnak kellene lennie, hiszen ... a legkisebb kétségnek is vissza kell fognia a bíró kezét, aki halálos ítéletet akar aláírni. (Voltaire: Értekezés a türelmességről Jean Calas halála alkalmából, 259. o.) Ugyanez máshol: „Ilyen esetekben egyhangú ítéletre volna szükség, vagy legalább a bírák háromnegyedének kellene a halálra szavaznia.” (Voltaire: Beszámoló La Barre lovag haláláról. /ford.: Réz Pál/ In: Ludassy Mária /szerk./: Voltaire válogatott filozófiai írásai. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1991, 358. o.)

szabály szerinti abolíciójának addig senki által nem vallott gondolatával) állított, mely alapértékeit tekintve ma, a XXI. században is megállja a helyét.